

Ti bu laj yich' lok'esel li stak'obiltak li ta Jkuxlejaltik xchi'uk Kabteltik sventa Dios, programa xchi'uk bu chijts'ibaj

1-7 YU'UN JUNIO

K'USITIK K'UPIL SBA TA VIVLIA | JENESIS 44, 45

«Li Josee chak'be perton li sbankiltake»

w15 1/5 paj. 14 par. 5-7; paj. 15 par. 1

«Li vu'uone mu xu' ta jpas jba ta Dios»

K'alal jelav k'uk sjaliluke, li Josee laj yal mantal ti ak'o bat staik ta be li xchi'iltak ta vok'ele yu'un laj yal ti elk'anbat batel li svasoe. K'alal te laj yich' tael ta xkoxtal Benjamin li vasoe xchi'uk ti laj yich' pak'tael ta j-elek'e, skotolik sut xchi'inik li yits'inike. Va'un li Josee xu' xak' venta mi jelemik xa ta melel li xchi'iltak ta vok'ele. Li Judae lik k'opoju, laj yal ti xu' ja' xkomik ta mosoile. Pe mu'yuk la xch'am li Josee yu'un ja' no'ox tsk'an ti ak'o xkom ta Ejipto li Benjamine (Je 44:2-17).

Li Judae lok' ta yo'onton k'alal xi laj yale: «[Li Benjamine] lec c'anbil yu'un li jtötcutique yu'un c'ajumal xa jun comen xnich'on ti yan o sme'e». Li Josee k'ot van ta yo'onton li k'usi laj yal Judae, yu'un li Josee ja' ko'ol sme'ik xchi'uk li Benjamine, ti Rakel sbie. Chvul ta sjol li sme'e, ti ja'o cham k'alal vok' li Benjamine, li Jakob eke jech chvul ta sjol li yajnile. Ja' van yu'un sk'anoj tajek li yits'ine (Je 35:18-20; 44:20).

Li Judae lik k'opoju yan velta xchi'uk la sk'anbe vokol Jose ti mu xik' komel ta smoso li Benjamine xchi'uk laj yal ti xu' ja' xkom ta mosoil li stuke. Ta slajebe, xi xvokolet laj yalbee: «Mu jc'an xisut batel yo' bu oy jtöt me mu'yuc ta jchi'in sutel li quits'ine. Mu jc'an xquilib svocol ta at-o'nton li jtote» (Je 44:18-34). Lek jamal xvinaj ti sjelox xa stalelal li Judae. Ma'uk no'ox laj yak' ta ilel ti sutesoj xa yo'ontone, yu'un ich'van ta muk', laj yak' ta ilel xk'uxul yo'onton xchi'uk slekil yo'onton.

Li Josee mu'yuk xa ts'ik yu'un li yok'ele. Ja' yu'un laj stak lok'el skotol li yajtuneltake, va'un lik

ok'uk; solel tsots ok' yu'un laj to ya'iik ti bu nakal li faraone. Ja' yu'un xi laj yale: «Vu'un Joseun, vu'un avits'inicun». Solel mu xbak' komik li xchi'iltak ta vok'ele. Pe li Josee lik smeyanan xchi'uk lik sts'uts'anan, va'un ja' jech laj yak'be iluk ti yak'ojan xa ta pertone (Je 45:1-15). Taje ja' jech la xchanbe stalel Jeova ti sna' xk'uxubinvane xchi'uk ti ta slekil yo'onton ch-ak'ven ta pertone (Sl 86:5). Li vo'otike, ¿mi jech van ta jpastik ek?

Jsa'tik lek li k'usitik k'upil sba ta Vivliae

it-2 paj. 788 par. 4, 5

Sli'el ta jatel k'u'il pok'il

Ja' jech chak'ik ta ilel ti oy k'usi k'ux cha'i li judaetike xchi'uk li buch'utik te nakalik ta orientee, mas to jech tspasik k'alal chcham junuk yuts' yalalike. Ti bu to tsli' ta jatel li sk'u' spok'ike ja' to k'alal ta sti' yo'ontonik, pe jun chib no'ox ti buch'utik tsli'ik-o ta jatele.

Jech k'ucha'al chal Vivliae, li buch'u ba'yel jech la spase ja' li Ruben ti ja' sbankilal kerem Jakobe, yu'un k'alal sut sk'el yits'in ta poso xchi'uk ti mu'yuk xa te la stae, la sli' ta jatel li sk'u'e xchi'uk xi laj yale: «¡Mu'yuk xa te li k'oxe! Li vo'on une..., ¿k'usi ta jpas?». Ta skoj ti ja' sba nich'onile ja' oy ta sba xhabiel li yits'ine. K'alal laj ya'i Jakob ti cham la ta alel li xnich'one, la sli' ta jatel li sk'u' spok'e xchi'uk la xchuk ch'ixal k'u'il ta xchukbenal sventa xak' ta ilel ti k'ux cha'ie (Je 37:29, 30, 34). K'alal te oyik ta Ejipto li xchabankiltak Josee, la sli' ta jatel li sk'u' spok'ik sventa xak'ik ta ilel ti k'ux laj ya'iik k'alal laj yich' pak'tael ta j-elek' li Benjamine (Je 44:13).

w04 15/8 paj. 15 par. 15

Mu'yuk srasonal ti laj yich'ik p'ajele

¹⁵ ¿K'usi tskoltautik sventa mu kapemutik-o ta stojolal li buch'utik tsp'ajutik ta jech no'oxe? Teuk me ta ajol ti ja' kajkonratik ta melel li Satan as xchi'uk spukujtake (Ef 6:12). Ak'o mi oy

krixchanoetik ti yolbaj xa chilbajinik li steklumal Diose, ja' mas ep ti mu sna'ik ti k'u yu'un jech tspasike o mi mo'oje, ja' ta skoj ti chich'ik lo'lael yu'un yantik sventa xilbajinik li steklumal Diose (Da 6:4-16; 1Ti 1:12, 13). Li k'usi tsk'an yo'onton Jeovae «ja' ti ak'o koluk skotol li krixchanoetike xchi'uk ti ak'o yojtikinik lek li k'usi melele» (1Ti 2:4). Ti melel xkaltike, junantik li buch'utik la skontrainutik to'oxe ja' xa kermanotik ta skoj ti laj yak'ik venta ti lek jtalelaltike (1Pe 2:12). Jech xtok, oy k'usi xu' jchanbetik li Jose ti ja' skerem Jakobe, yu'un ak'o mi ep laj yil svokol ta skoj li k'usi chopol pasbat yu'un li xchabankiltake, mu'yuk la snak' sk'a'kal yo'onton ta stojolalik. Ti jech la spase ja' ta skoj ti laj yil k'uxi koltaat yu'un li Jeovae xchi'uk laj yil li k'usitik la spas sventa xk'ot ta pasel li k'usi tsk'an yo'onton li Jeovae (Je 45:4-8). Ak'o mi mu'yuk tuk' li k'usitik chkhich'tik pasbele, li Jeovae xu' oy k'usi spas sventa ja'uk xich' toybel sk'oplal li sbie (1Pe 4:16).

8-14 YU'UN JUNIO

K'USITIK K'UPIL SBA TA VIVLIA | JENESIS 46, 47

«Oy ve'lil k'alal ja'o yorail vi'nale»

w87 1/5 paj. 15 par. 2

Mu'yuk xchamik li ta yorail vi'nale

² K'alal tsuts xa ox li vukub jabil ti lok' ep ve'lil jech k'ucha'al yaloj xa ono'ox li Jeovae, tal li vi'nale... ma'uk no'ox lajik ta vi'nal li j-ejiptoetike, yu'un jech k'ot ta pasel ta sp'ejel balumil. K'alal ay sk'anbeik vokol faraon li j-ejiptoetik ti ak'o ak'batuk sve'elike, xi albatike: «Batanik ta stojolal Jose, pasik li k'usi chalboxuke». Li Josee la xchonbe ve'lil li j-ejiptoetike ja' to ti k'uxi laj stak'inike. Ja' yu'un lik sjelbe ta ve'lil skotol li xchonbolomike. Ta mas ts'akal une, talik ta stojolal Jose li krixchanoetike xchi'uk xi laj yalike: «Manunkutik xchi'uk kosilkutik sventa xavak'bun jve'elkutik, va'un chik'otkutik ta smoso faraon xchi'uk ja' chich' li kosilkutike». Ja' yu'un,

li Josee la sman skotol li yosil j-ejiptoetik sven-ta xich' li faraone (Je 41:53-57; 47:13-20).

kr paj. 234, 235 par. 11, 12

Li Ajvalilale tspas ta Balumil li k'usi tsk'an yo'onton Diose

¹¹ **Epal ve'lil.** Li balumil avie yakal chil vi'nal jech k'ucha'al chal li Vivliae: «Jech chal noxtoc li Muc'ul Diose: ‹Ta to sta sc'ac'alil ta jtac tal tsots vi'nal li' ta banamil; pero mu ja'uc vi'nal ta sventa mu'yuc ave'elic, mu ja'uc ta sventa mu'yuc c'usi chavuch'ic, o mu'yuc ava'alic; ja' vi'nal ta sventa ti mu'yuc xa bu chava'yic o jc'op, vu'un li Muc'ul Diosune›» (Am 8:11). ¿K'usi stak' xkaltik ta sventa li jnaktejetik yu'un li Ajvalilal yu'un Diose? ¿Mi chvi'najik ek? Mu'yuk. Li Jeovae xi ono'ox laj yalbe sk'oplal ti jelelik li steklumale xchi'uk li jteklumetik ti chkontrainvanike: «Li caj-tuneltaque ta sta lec sve'elic; yan li vo'oxuque chavich' avocolic ta vi'nal. Li stuquique oy c'usi lec chuch'ic; yan li vo'oxuque chtauij avo'ntonic. Li stuquique xcuxet no'ox yo'ntonic; yan li vo'oxuque chayalic o ta q'uexlal» (Is 65:13). ¿Mi oy aviloj k'otem ta pasel li albil k'op lie?

¹² Li ve'lil ta mantal avie xko'olaj ta jun uk'um ti yantik stsatsaj yok xchi'uk chnatub yoke: oy vunetik lok'em ta Vivlia, oy k'usitik pasbil gravar, oy videoetik, oy tsobajeletik, oy asambleaetik xchi'uk oy jun pajina ta Internet ti noj ta mantaletike. Ta melel, vo'otike toj ep tajek jve'eltik ta mantal manchuk mi chlajik ta vi'nal li ta balumile (Ese 47:1-12; Joe 3:18). ¿Mi mu jechuk ti solel xijmuyabaj ti chkiltik chk'ot ta pasel jujun k'ak'al li k'usi yaloj Jeova ti ep k'usitik chak'butike? ¿Mi avak'oj ta avo'onton ti nopajtik chalajes li ve'lil ak'bilot ta amexae?

Jsa'tik lek li k'usitik k'upil sba ta Vivliae

it-2 paj. 691 par. 16

Ti k'u yelan chva'ik xchi'uk tsbak'es sk'obike

Oy buch'u chak' sk'ob ta sat li buch'u chameme. Xi albat yu'un Jeova li Jakobe: «Li Josee chak' sk'ob li ta asate» (Je 46:4), taje ja' sk'an xal ti

ja' Jose li buch'u tsmakbe sat Jakob k'alal mi chame, li buch'u oy ta sba jech tspase ja' li sba nich'onile. Ja' yu'un, li Jeovae ja' jech laj yak'be sna' Jakob ti ja' oy sderecho chkom ta sba nich'onil li Josee (1Kr 5:2).

nwtsty li bu chalbe mas smelolal li Ech 7:14

75 ta vo' krixchanoetik: K'alal jech laj yal li Estebane, mu'yuk van te la slok'es talel li ta Ts'ibetik ta Ebreo K'ope, yu'un mu'yuk te tsakal li ta skopiail la sts'ibaik li jmasoretaetike. Jun sk'elobile, ja' li k'usi chal ta Jenesis 46:26: «Skotol li snitilulal Jakob ti ochik ta Ejiptoe ja'ik 66 ta vo'. Parte li yajnil skeremtak Jakobe». Xi to chal li versikulo 27: «Skotol li krixchanoetik ti ja' snitilulal Jakob ti batik ta Ejiptoe ja'ik 70 ta vo'». Yileluge, li ta versikulo 26 ja' no'ox chalbe sk'opplal li snitilulal Jakobe, yan li ta versikulo 27 ja' xa chal ti k'u yepal batik ta Ejiptoe. Jech xtok, li ta Eksodo 1:5 xchi'uk ta Deuteronomio 10:22 chal ti 70 ta vo' li snitilulaltak Jakobe, pe ja'uk li Estebane laj yal ti 75 ta vo'e. Jlom li buch'utik xchanojbeik sk'opplal Vivliae chalik ti te van kapal sk'opplal yan yuts' yalaltak Jakob li ta 75 ta vo'e, xu' van ja' li xnich'nabtak o smamobtak li Manases xchi'uk Efrain ti ja' skeremtak li Josee, jech k'ucha'al chal li ta Jenesis 46:20 ta Septuaginta griegae. Oy jlom ti buch'utik xchanojbeik sk'opplal Vivliae chalik xtok ti te la tsakal sk'opplal li yalibtak Jakob ti mu'yuk te tsakal sk'oplalik li ta Jenesis 46:26. Ja' yu'un, li k'usi laj yal yileluk li Estebane ja' laj yalbe sk'opplal ti k'u yepal ochik li ta Ejiptoe. O xu' van ja' yakal chal li k'usi ts'ibabil komel li ta skopiail Ts'ibetik ta Ebreo K'op ti oy to'ox ta tael li ta ba'yal sigloe. Li buch'utik xchanojbeik sk'opplal Vivliae ta epal jabil la sno-pik ti ja' no'ox te chvinaj ta Septuaginta griega li 75 ta vo' krixchanoetik ti te chal ta Jenesis 46:27 xchi'uk Eksodo 1:5. Pe k'alal laj yich' tael li balbalvun ta nab Muerto ta siglo 20, te laj yich' tael jtuch' silvroal Eksodo 1:5 ta ebreo ti te chal ek ti ja' 75 ta vo'e. Ja' yu'un, li k'usi laj yal Estebane xu' van ja' te la slok'es talel xtok li ta vo'neal ts'ibetike. Pe k'uk xiuk no'ox, li Estebane

ja' no'ox laj yak' ta ilel ti jelel ti k'u yelan la xchapbe li snitilulal Jakobe.

15-21 YU'UN JUNIO

K'USITIK K'UPIL SBA TA VIVLIA | JENESIS 48-50

«Toj ep k'usi xu' xchanubtasutik li ermanoetik ta tsobobbail ti oy xa sjabilalike»

it-2 paj. 12 par. 1

Jakob

K'alal jutuk xa ox sk'an xcham li Jakobe laj ya'kanbe bendision li smamobtak ti ja' xnich'nabtak Josee, ta skoj ti beiltasat yu'un Jeovae ja' laj yak'be bendision li Efrain ti ja' its'inale ma'uk li Manasese ak'o mi ja' bankilal. Ta ts'akale laj yalbe Jose ti j-o'lol to yepal chak'be xrepto ti ja' jech chich' jechuk li sba nich'onile, ja' yu'un xi laj yalbee: «Li vo'one ta melel chkak'bot jsepuk mas avosil ti ja' mu sta jech chkak'be li achi'iltak ta vok'ele, ja' li osil la jpasbe ta kanal j-amorreoeistik k'alal la jtsakik ta k'op ta j-espada xchi'uk ta j-arkoe» (Je 48:1-22; 1Kr 5:1). Li Jakobe ta slekil yo'onton la smanbe yosil li xnich'nabtak Amor ti te nopol xkom ta Sikeme (Je 33:19, 20), li k'usi albat Josee ja' te laj yak' ta ilel xch'unel yo'onton li Jakobe, yu'un li k'usi laj yale ja' jun albil k'op ti tslajesbeik sk'opplal Kanaan li snitilulalake, ak'o mi mu'yuk to k'otem ta pasel ja' xa tsakvan ta k'op ya'eluk xchi'uk s-espada xchi'uk s-arko (k'elo AMORREO). Ti k'u yu'un j-o'lol to yepal laj yich' xrepto li Josee ja' ta skoj ti laj yich' xreptoik li Efrain xchi'uk Manasese.

it-2 paj. 1167 par. 13

Slajebal k'ak'al

Li albil k'op laj yal Jakob k'alal jutuk xa ox sk'an xchame. K'alal xi laj yalanbe xnich'nabtak li Jakobe: «Tsobo abaik talel sventa xkalboxuk li k'usi chk'ot ta atojolalik ta mas ts'akale» o li «k'usi po'ot xtale» (BJ), taje chak' ta a'iel ti ja' to chk'ot ta spasel ta ts'akal li k'usi laj yale (Je 49:1). Li Jeovae mas xa ono'ox ta chib sien jabil

laj yalbe Abran (Abraan) ti ja' smuk'tot Jakob ti chil svokolik chanib sien jabil li snitilultake (Je 15:13). Ja' yu'un, k'alal «ta mas ts'akale» xi li Jakobe ja' to te chlik mi tsuts xa ox li chanib sien jabil vokolile. (Mi chak'anbe mas ya'yejal li ta kapitulo 49 ta Jenesise, k'elo li bu chalbe sbitak li xnich'nabtak Jakobe). Li albil k'op laj yale chk'ot ta pasel xtok ta stojolal «li Israel yu'un Diose» (Gal 6:16; Ro 9:6).

w07 1/6 paj. 29 par. 10

Li mol-me'eletike ja' jun bendision sventa li kerem-tsebetike

¹⁰ Li mol-me'eletik xtoke oy me k'usitik xu' lek xk'ot ta pasel yu'un ta stojolal li yermanotakik ta ch'unolajele. K'alal malubem xa'ox li Josee, li xnich'on Jacobe, laj yak' ta ilel xch'unel yo'onton ta jtos ti k'usi mu toj tsotsuk sk'oplal yileluke, pe taje oy k'usi lek k'ot ta pasel yu'un ta stojolal epal miyon melel yajtuneltak Jeova ti kuxiik ta ts'akale. Yich'oj xa'ox 110 jabil ti k'alal «laj yal mantal c'usi ac'o spasic ta sventa li sbaquile», ti ak'o xkuchbeik lok'el k'alal mi lok'ik ta Egiptoe (Ebr 11:22; Je 50:25). Li mantal taje ja' la spatbe yo'onton li j-israelietik ti k'u sjalil laj yil svokolik ta mosoil k'alal chamem xa'ox li Josee, yu'un taje ak'bat xch'unik ta melel ti chk'ot sk'ak'alil ti chich'ik koltaele.

Jsa'tik lek li k'usitik k'upil sba ta Vivliae

w04 1/6 paj. 15 par. 4, 5

Xmuyubajik no'ox li buch'utik chich'ik ta muk' Diose

⁴ K'alal sk'an to'ox x-ochik ta Albil Balumile, li xnich'nabtak Gade la sk'anik ti te xbatik ta naklej ta slok'eb k'ak'al ta Jordan ti bu oy lek sve'el li chonbolometike (Nu 32:1-5). Ti te batik ta nakleje xu' oy k'usitik snuptanik. Li buch'utik nakalik ta smaleb k'ak'ale mu'yuk k'usi xu' snuptanik ta skoj ti te nakalik ta stenlejaltike xch'iuk ti te ch-ech' li uk'um Jordane (Jos 3:13-17). Pe li buch'utik te nakalik ta slok'eb k'ak'ale xi chal li George Adam Smith li ta slivro *Geografia histórica de la Tierra Santa*: «Mu'yuk xa k'usi mas xu'

xpojatik-o, yu'un ta yeloval xa stenlejaltik Arabia oyik. Yu'un xu' xlajik ta ilbajinel yu'un li krix-chanoetik ti nopem xa'iik ti ta karpana no'ox nakalike, ti ta jujun jabil jmoj chk'ot skotolik sventa sa'iik yaxale».

⁵ ¿K'usi van tspas li Gad ti jech chk'ot ta stojo-lale? Oy xa ono'ox ta sjayibal sigloe, xi xa ono'ox yaloj Jakob k'alal jutuk xa ox sk'an xchame: «Li Gade chtal tsakatuk ta k'op yu'un j-elek'etik, pe li stuke chbat stsak ta k'op k'alal chbatik xa ox li j-elek'etike» (Je 49:19). Ta slikebale mu'yuk k'usi lek chk'ot ta stojolalik yilel, pe ti melel xkal-tike, ja' jun mantal ak'batik sventa spoj sbaik li jgadetike. Li Jakobe laj yal ti ja' chkuch yu'unik li jgadetik mi bat tsakvanikuk ta k'ope xchi'uk ti ta k'exlal tsutik batel li j-elek'etike.

it-1 paj. 313 par. 5

Benjamin

K'alal jutuk xa ox sk'an xcham li Jakobe laj yal ti xtojobik lek ta pas k'op li snitilultak Benjamine, xi laj yal ta stojolal li skerem ti sk'anoj tajeke: «Li Benjamine jech-o chlilinvan ta tiel jech k'u-cha'al jkot lobo. Li ta sobe ta sti' li sve'ele, k'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'ale, ta xch'ak li k'usi la sta tal ta tsakele» (Je 49:27). Li jbenjaminetike lek ojtitkinbilik ti lek xtojobik ta stunesel jimich'e, yu'un mu ventauk mi ta sbats'ik'obik o mi ta sts'etk'obik tsjipik ton ta jimich'e «mu stsel'uj yu'unik ak'o mi jp'ej stsotsil jolil» (Jue 20:16; 1Kr 12:2). Li jchapanvanej Eude ja' jun jbenjamin vi-nik ti ta ts'etk'ob k'usitik tspase xchi'uk ja' la smil li ajvalil Eglone (Jue 3:15-21). K'alal ta sob xie, ja' ta skoj ti te lok' talel li ba'yal ajvalil ta Israel li ta snitilulal Benjamine ak'o mi ja' li jchop niti-lulal ti mas bik'ite. Taje ja' sk'oplal li Saul xnich'on Kis ti la stsal ta k'op li jfilisteatike (1Sa 9:15-17, 21). K'alal ch'ayem xa ox batel k'ak'al li ta ste-klumal Israel xie, ja' ta skoj ti te lok' talel ta snitilulal Benjamin li me' ajvalil Estere xchi'uk li Mardoeko ti tsots yabtel laj yich' li ta sna ajva-lile ti ja' laj yich'ik tunesel sventa skoltaik li Israel ta stojolal li ajvalil ta Persiae (Est 2:5-7).

22-28 YU'UN JUNIO

K'USITIK K'UPIL SBA TA VIVLIA | EKSO-DO 1-3

«Vo'on ta jpas jba ti k'u yelan ta jk'an ta jpas jbae»

w13 15/3 paj. 25 par. 4

Kich'tik ta muk' li smuk'ta bi Jeovae

4 K'elo Éxodo 3:10-15. K'alal yich'oj xa'ox 80 jabil li Moisese, xi albat mantal yu'un li Diose: «Chbat aloques tal ta Egipto li jteclum cu'une, ja' li israelelike». Li Moisese ta slekil yo'onton la xch'un mantal, pe oy k'usi la sjak' ti toj ep k'usitik sk'an xale. Li k'usi la sjak' ja' ti k'usi sbi Diose. Ta skoj ti ojtikinbil xa ono'ox ta vo'ne li sbi Diose, ¿k'usi tsk'an tsna' ta melel li Moisese? Li k'usi tsk'an tsna' ja' ti k'uyelan stalelal li buch'u yich'oj li biil taje, ti tsk'an chojtikin li k'usitik spasojan sventa xch'unik li steklumal Dios ti ta melel chkoltaatik lok'ele. Taje oy srasonaltak ti jech la sjak' e, yu'un li j-israelelike oy xa'ox k'uk sjalil te oyik ta mosoil, ja' yu'un xu' van mu xch'unik ta melel ti xu' yu'un chkoltaatik lok'el li Sdios smoltotakike. Yu'un oy jlom j-israelelike laj yich'ik ta muk' yan diosetik ta Egipto (Ese 20:7, 8).

kr paj. 43

TI K'USI SMELOLAL LI SBI DIOSE

LI SBI Jeovae likem talel ta verbo evreo ti ja' sk'an xal <chk'ot ta pasel>. Ja' yu'un, ep buch'utik xi cha'ibeik smelolal li sbi Diose: «Ja' Tspas Ak'o K'otuk ta Pasel». Li va' yelan chich' albel smelolale sta-o tajek ta skoj ti ja' Jpasvanej li Jeovae. Ja' la spas ti oyuk li vinajelbalumile xchi'uk li pi-jil kuxlejaletike, jech xtok, ja' chak' k'otuk-o ta pasel li k'usi oy ta yo'ontone xchi'uk li k'usi tsk'an tspase.

Va'un cha'a, ¿k'u van yelan sk'an xka'ibetik smelolal li k'usi la stak' Jeova k'alal oy k'usi jak'bat yu'un Moisese? (Eks 3:13; 3:14, TNM). Xi la sjak' li Moisese: «Ti c'alal jech chc'ot calbe li jchi'il-taque: <Li Dios yu'un jmoltotic ta vo'onee, ja' la stacun tal li' ta atojolique>, me xcute, me

jech chisjac'bicune: <¿C'usi sbi?>, me xiyuticune. ¿C'usi ta jtac'be?». Xi la stak' li Jeovae: «Vo'on Chik'ot ta Pasel ti k'u yelan ta jk'an chik'ot ta pasele».

Mi chhak'tik ventae li Moisese mu'yuk laj yalbe Jeova ti ak'o x-albat k'usi sbie. Yu'un sna'ojik xa ono'ox lek k'usi sbi Dios li Moises xchi'uk j-israelelike. Li Moisese tsk'an ti oyuk k'usi x-albat yu'un Jeova sventa stsatsub-o li xch'unel yo'onton ta stojolal ti k'usi Diosale, ti ja' chak' ta ilel ti k'usi smelolal li sbie. Ja' yu'un, k'alal albat «Vo'on Chik'ot ta Pasel ti k'u yelan ta jk'an chik'ot ta pasele» ti xie, laj yak' ta ilel Jeova ti oy k'usi labal sba ta sventa stuke: ta jujutos k'usitike tspas k'usiuk xtun sventa xk'ot ta pasel yu'un li k'usi tsk'an tspase. Jech k'ucha'al li'e, ta sventa li Moises xchi'uk j-israelelike k'ot yu'unik ta Jpojvanej li Jeovae, ta J-ak'mantal, ak'bat k'usitik chtun yu'unike xchi'uk yan k'usitik. Ja' yu'un cha'a, li Jeovae ja' tst'uj stuk k'usiuk xtun sventa xk'ot ta pasel yu'un li k'usi tsk'an tspas ta sventa li steklumale. Ak'o mi te ono'ox tsakal sk'opla li ta biil Jeovae, ma'uk no'ox te k'alal chik'ot ti xu' st'uj stuk ti k'u yelan tsk'an tsk'atajes sbae. Te tsakal sk'opla xtak ti xu' stunes spasbentak sventa chik'ot ta pasel li k'usi tsk'an tspase.

Jsa'tik lek li k'usitik k'upil sba ta Vivliae

g04 8/4 paj. 6 par. 4

Li Moisese, ¿mi kuxi ta melel o mi ja' no'ox jech' lo'il?

¿Mi stak' xa no'ox ch'unel ti la sts'ites jun olol li me' ajvalil ta Ejiptoe? Stak', yu'un li sreligionike chak'ik ta ch'unel ti xu' xbatik-o ta vinajel mi laj yak' ta ilel xk'uxul yo'ontonike. Li buch'u chchanbe sk'opla k'usitik vo'ne mukajtik ta lum (*arqueóloga*) ti Joyce Tyldesley sbie, xi chal ta sventa li buch'utik sts'itesik obole: «Li antsetik ta Ejiptoe ko'ol sbalilik xchi'uk li viniketike, ko'ol oy sderechoik ta stojolal ajvalil xchi'uk ko'ol oy stak'inik. Ti xkaltik no'oxe, [...] xu' snop stuk mi tsk'an sts'ites junuk olol». Jun vo'neal Papiro ti

chalbe sk'oplal ta sventa sts'itesel ololetike jamaal chal ti oy jun ants ti lek ojtikinbile la spis ta yalabtak li smosotake. Pe ¿k'usi xu' xkaltik ta stojolal Jokebed ti ja' ts'itesvane? Xi chal *The Anchor Bible Dictionary*: «Li mantaletik yu'un Mesopotamia ta sventa li sts'itesel oole te chal ek ti chich' tojel li sme' Moises ti ja' laj yak'be xchu'e».

w04 15/3 paj. 24 par. 4

Li k'usi mas tsotsik sk'oplal ta slivroal Eksodoe

3:1 ¿K'usi sk'an xal ti pale chich' albel li Jetroe? Li ta sk'ak'alil moltotiletike, li jolil ta uts' alalile chtun ta paleal ta stojolal li yuts' yale. Ya'eluke, li Jetroe ja' jolil k'otem ta stojolal jun nitilulal ta Madian. Ta skoj ti te likemik tal ta stojolal Abran ti ja' sme'ik li Keturae, sna'ojik van ti k'u yelan chich' ich'el ta muk' li Jeovae (Je 25: 1, 2).

29 YU'UN JUNIO-5 YU'UN JULIO

K'USITIK K'UPIL SBA TA VIVLIA | EKSODO 4, 5

«Te ta jchi'inot k'alal chak'opoje»

w10 15/10 paj. 13 par. 5

Ti ta jsa' k'usi ta jpak-o jk'oplaltike ¿k'u yelan chil Jeova?

«Mu spas ku'un chka'i». Yik'aluk van mu xa to-job ta xcholel chava'i li lekil a'yeje. Pe mu me xavat avo'onton: yu'un junantik yajtuneltak Dios ta sk'ak'alil Vivlia eke, mu spas yu'un laj ya'ik li k'usi ak'bat sbainike. Jk'elbetik sk'oplal Moisés. Xi la stak' k'alal albat yu'un Jeova ti oy k'usi sk'an spase: «Ay, Cajval, mu xu' cu'un lec xilo'ilaj; mu xisabaj ta lo'il. Mu ja'uc to volje chabje ti jech chic'opoje. Jech ono'ox jtalel o, vu'un li avajtunelune. Jtalel o ti xquiclajet no'ox coc' c'alal chic'opoje». Ak'o mi albat ti persa chkoltae yu'un Jeovae, li Moisese laj yal ti ak'o stak batel yane: «Cajval, avocoluc taco batel [li mantal avu'un ta] yan vinic li boch'o lec xu' yu'une» (Eks 4:10-13). ¿K'u yelan laj yil li Diose?

w14 15/4 paj. 9 par. 5, 6

¿Mi kilobjetik sat «li Boch'o mu xquil ta jsati-que?»

5 K'alal sk'an to'ox sut batel ta Egipto li Moisese, li Diose oy k'usi laj yak'be xchan ti toj tsots sk'oplale, jtos ti k'usi melel ti la sts'iba ta slivroal Job ta ts'akale: «Me chavich'icun lec ta muq'ue [«xi'-tael li Jeovae», *TNM*], ja' abijilic chc'ot» (Job 28: 28). Sventa xkoltaat ti ak'o xi'ta li Jeovae xchi'uk ti oyuk sp'ijile, li Jeovae laj yak'be yil ti k'u yu'un jelel tajek li krixchanoetik xchi'uk li stuke ti ja' li Dios ti skotol xu' yu'une. Xi jak'bat yu'un li Diose: «¿Boch'o la spasbe ye li cristianoetique? ¿Me muc vu'cun jech ta jpas ti oy uma', ti oy coc, ti oy ma'sat, xchi'uc ti oy boch'o lec xil osile?» (Eks 4:11).

6 ¿K'usi ti ak'bat xchane? Li Moisese mu'yuk srasonal ti ta xi'e. Yu'un ja' Jeova li buch'u takat batele, xchi'uk ja' xu' x-ak'bat li k'usi chtun yu'un sventa xbat yal li a'yeje. Jech xtok, li buch'u Skotol xu' yu'une ma'uk yajkontra laj yil li faraone. Yu'un ono'ox ma'uk to sba velta ti laj yak'beik ta vokol xkuxlejal li yajtuneltak Dios li buch'utik te nakajtik ta Egiptoe. Li Moisese xu' van la snop ti k'u yelan la xchabi Abraham xchi'uk li Josee xchi'uk ti k'u yelan chabiat ek ta stojolal li yantik faraonetike (Je 12:17-19; 41:14, 39-41; Eks 1: 22-2:10). Ta skoj ti yiloj «li Boch'o mu xquil ta jsati-que», li Moisese tsots yo'onton bat ta stojolal faraón xchi'uk laj yal skotol li k'usi albat yu'un Diose.

w10 15/10 paj. 14 par. 1

Ti ta jsa' k'usi ta jpak-o jk'oplaltike ¿k'u yelan chil Jeova?

Muyuk ono'ox bu xkol li Moisese, yu'un li Jeovae la stak batel Aarón sventa xkoltaat (Eks 4:14-17). Ma'uk no'ox, yu'un epal jabil ti mu'yuk x-ik-taate xchi'uk ak'bat skotol li k'usi chtun yu'un sventa spas li k'usi sbainoje. Li ta jk'ak'altike xu' stibje yo'onton li ermanoetik ti lek chane-mik sventa skoltautik li ta cholmantale. Li k'usi mas to tsots sk'oplale ja' ti chalbutik ta sk'op ti ststojobtasutik sventa spas ku'untik li abtelal ya-

k'ojbutike (2Ko 3:5; k'elo li rekuadro «Li jabiletik ti mas la jk'upin ta jkuxlejale»).

Jsa'tik lek li k'usitik k'upil sba ta Vivliae

w04 15/3 paj. 28 par. 4

Li k'usitik tsjak' jk'elvunetike

K'alal xi laj yal li Siporae: «Jun lekomil ta skoj li ch'ich' li'e» mu masuk buch'u jech chal. ¿K'usi laj yak' ta ilel k'alal jech la spase? K'alal la spas li k'usi chal li trato ta sventa sirkunsione te laj yak' ta ilel ti sna'oij ti spasoj xa ono'ox jun trato li Jeova ta sventa taje. K'alal laj xa ox yich'ik ak'-bel li trato sventa Mantal li j-israeletik ta mas ts'akale, te Jamal laj yak' ta ilel Jeova ti ja' chk'ot ta malalile, yan li steklumale ja' chk'ot ta ajnilal (Jer 31:32). Ja' yu'un k'alal li Sipora laj yalbe Jeova (ta stojolal jun anjel) ti ja' «jun lekomil ta skoj li ch'ich' li'e», te laj yak' ta ilel ti ja' jech tspas k'ucha'al li trato ta sventa sirkunsione. Jech oxal, xko'olaj ti kom ta ajnilal li Siporae xchi'uk ti ja' kom ta malalil xkaltik li Jeovae. Ta skoj ti jp'el yo'onton la xch'unbe smantal li Jeovae mu'yuk xham li yole.

it-2 paj. 42 par. 5

Jeova

K'alal «xkojtkintik» xie, ma'uk sk'an xal ti ja' no'ox jna'oijbetik sk'oplal junuk krixchano o jtosuk k'usie. Li Nabal ti ja' jun vinik ti mu'yuk sp'ijile xojtikinbe li sbi Davide ak'o mi jech xi la sjak'e: «¿Buch'u xa no'ox li Davide?», xko'olaj ti xi laj yale: «¿Mi toj tsots sk'oplal yaloj?» (1Sa 25:9-11; ko'oltaso xchi'uk 2Sa 8:13). Li faraon eke xi laj yalbe li Moisese: «¿Buch'u xa no'ox ti Jeova ti sk'an jch'unbe smantale xchi'uk ti jkolta batel li Israele? Mi juteb xkojtkin li Jeovae, jech xtok, mu'yuk ta jkolta batel li Israele» (Eks 5:1, 2). K'alal jech laj yale laj yak' ta ilel ti mu xojtikin Jeova k'ucha'al melel Diose, ti mu stak' stik' sba ta sventa li k'usi tspas ajvalile, ti mu'yuk sju'el sventa spas li k'usi oy ta yo'onton jech k'ucha'al yaloj ta stojolal Moises xchi'uk Aarone. Li faraon, li j-ejiptoetik xchi'uk li j-israeletike chk'ot ono'ox sk'ak'alil ti chojtkinbeik k'usi smelolal li

sbi Diose xchi'uk ti buch'u ja' ta melele. Jech k'ucha'al laj yak'be sna' Moises li Jeovae, chk'ot ono'ox ta pasel li k'usi oy ta yo'onton ta stojolal li j-israeletike: ti tspoij lok'ele xchi'uk ti chak'be li Albil Balumile, va'un ja' jech chk'ot ta pasel li trato la spas Jeova xchi'uk li smoltotak ta vo'nee. Xi ono'ox yaloj li Diose: «Ta bats'i melel chana'ik ti vo'on Jeovaune» (Eks 6:4-8; k'elo *TODOPODE-ROSO*).

